L a n d b r u k e t s
U t r e d n i n g s k o n t o r

Lik matvarepris. Ja Takk!

En holdningsundersøkelse om hvordan folk stiller seg til geografisk lik pris på matvarer.

Odd Lutnæs

Kortnotat 1 - 1997

LANDBRUKS SAMVIRKET

NORGES BONDELAG

Innholdsfortegnelse

1 Innledning.....1

1.1 Matvarers plass i husholdningers utgifter.....1

1.2 Notatets videre gang.....2

2 Lik matvarepris - en realitet?.....3

2.1 Mål for prisutvikling og prisnivå.....3

2.2 Kort om gjennomførte undersøkelser på området.....4

3 Spørreundersøkelsen om folks holdninger til lik matvarepris i hele landet.....6

3.1 Metode.....7

3.2 Bør man tilstrebe lik matvarepris?.....8

3.2.1 Vurdering av enkelte matvarer som ekstra viktige.....9

3.3 Folks oppfatning av hvor maten er dyrest.....11

3.4 Begrunnelse for en geografisk betinget matpris.....13

4 Lik matvarepris; en tanke som står sterkt.....15

1 Innledning

I lengre tid har et sentralt mål i landbrukspolitikken vært et mer kostnadseffektivt landbruk, som i neste omgang skulle bidra til lavere matvarepriser. Parallelt har målsettingen om lik matvarepris stått sentralt. I St.prp nr. 8 "*landbruk i utvikling*", er målsetningen formulert slik: "... *Regjeringen* [vil] *legge til rette for å holde noenlunde like forbrukerpriser på basisvarer i hele landet*" (St.prp. 8 (1992-93):8).

Vi skal her konsentrere framstillingen om spørsmål knyttet til *lik matvarepris*. Det blir stilt spørsmål om det er en lik matvarepris i ulike deler av landet, og hvor sterkt målsettingen om lik pris på matvarer står i befolkningen.

1.1 Matvarers plass i husholdningers utgifter

I følge Statistisk sentralbyrås (SSB) forbrukerundersøkelse i 1995, gikk 13,6 prosent av husholdningsutgiftene til anskaffelse av matvarer (1996a). Dette er to prosentpoeng mindre enn i 1986, uten at det rokker ved inntrykket av at matvarer fremdels utgjør en viktig utgiftspost for folk flest.

Denne utviklingen innebærer også at folk arbeider mindre for maten nå enn tidligere. Landbrukssamvirkets Felleskontor har jevnlig gjennomført undersøkelser der en ser på hvor mye landets industriarbeider må arbeide for å få råd til et bestemt utvalg matvarer. Tallene for 1996 viser at en kun trenger å arbeide 60 prosent av den tida en i 1984 måtte for å få råd til de tilsvarende varene[1]. Forklaringene på denne utviklingen finner vi i det økte lønnsnivået, sammen med at prisen på matvarer har steget mindre enn den generelle konsumprisindeksen i denne perioden (Landbrukssamvirkets Felleskontor, 1996).

I figur 1 er tall fra forbrukerundersøkelsen til SSB presentert. Tallene viser regionale forskjeller i hvor store utgifter husholdninger rundt om i landet har til mat.

[1] Handlevognen inneholder 18 vareslag for ei ukes forbruk. Går vi til 1950 går det fram at 30 prosent av det private forbruket var knyttet til anskaffelse av matvarer, det tilsvarende tallet i 1990 var 18,4 prosent (Furre, 1991).

Figur 1. Matutgift pr. husholdning, i forskjellige landsdeler. (SSB, 1996a)

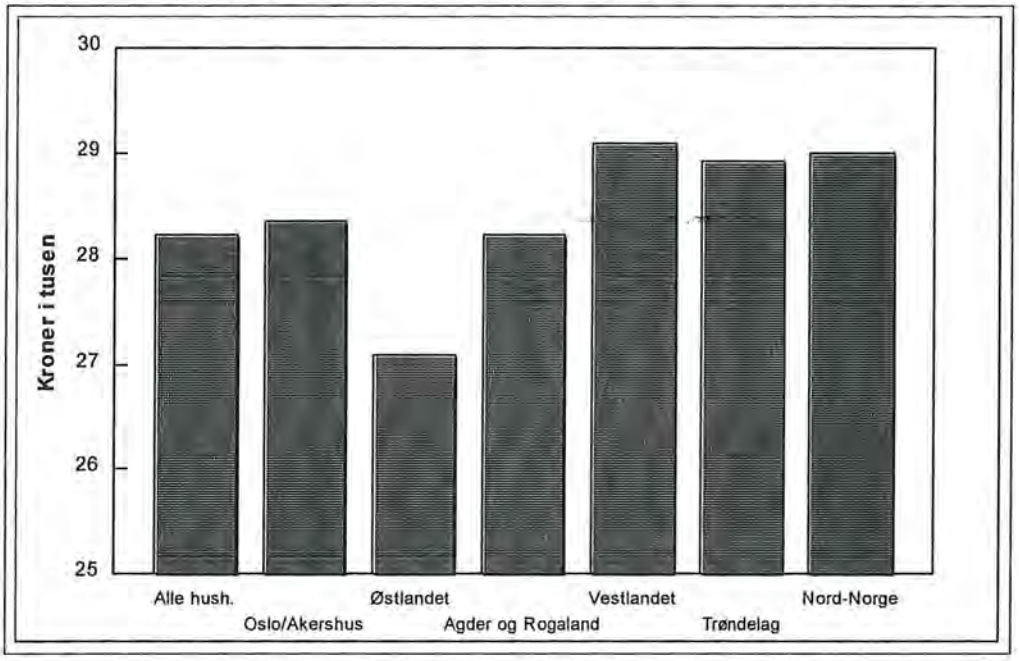

Her bør en legge merke til at figuren starter på 25 000 kroner og forskjellene er dermed satt i fokus. Vi ser at det er på Vestlandet man i snitt har de største utgiftene til matvarer, mens man på Østlandet (eksl. Oslo og Akershus) har de laveste utgiftene til mat. I mellom disse ytterpunktene skiller det på årsbasis 1998 kroner pr. husholdning. Som vi kommer tilbake til under 2.1. så er det mange faktorer her som kan tenkes å spille inn, og det er dermed ikke gitt at det prisforskjeller som ligger til grunn for disse regionale forskjellene.

Med bakgrunn i offentlig målsetninger om lik matvarepris, og med den realitet at anskaffelse av matvarer fremdeles utgjør en stor utgiftspost for folk flest, holder vi fram med å se nærmere på det faktisk prisnivået og folks holdninger til denne problematikken.

1.2 Notatets videre gang

For å gripe problematikken med lik matvarepris, har vi valgt å ta tak i det faktiske prisnivået på matvarer rundt om i landet. I den delen av notatet har vi anvendt sekundære kilder, det vil si tidligere publisert materiale.

I notatets andre hoveddel presenters resultatene fra en spørreundersøkelse Norsk Gallup Institutt AS har gjennomført på oppdrag fra Landbrukets Utredningskontor. I den undersøkelsen ble det stilt fem spørsmål til 1015 personer om hvordan de vurderer betydningen av "*lik matvarepris*". Spørsmålene er formulert for å få et inntrykk av hvorvidt folk ser lik pris på matvarer uansett bosted, som et fornuftig mål å arbeide for. Under 3.0 i dette notatet, blir resultatene og premissene for undersøkelsen gjennomgått. Men først nærmere om den reelle prisutviklingen og prisnivået på matvarer.

2 Lik matvarepris - en realitet?

Med *lik matvarepris* siktes det her til lik pris mellom ulike deler av landet. Det stilles dermed spørsmål om forbrukerne i ulike deler av landet betaler like mye for de samme matvarene.

For å besvare dette spørsmålet fullt ut må man gjennomføre en prisundersøkelse som favner hele landet. Det har imidlertid vist seg svært vanskelig, fordi det ikke eksisterer gode dataregistreringer hvor regionale prisforskjeller på matvarer kommer fram. Faktisk må man helt tilbake til 1977 og 1982 for å finne de to siste landsdekkende prisundersøkelse på matvarer, og som vi kommer tilbake til, var dette ressurskrevende undersøkelser[2] (Prisdirektoratet, 1983). Etter den tid har det kun blitt gjennomført sporadiske undersøkelser, og mange av dem har hatt som formål å utpeke den lokale handelsstandens "*ti på topp*" i diverse aviser og andre medier. Vi skal derfor kort innledningsvis komme inn på ulike kilders manglende egnethet for å sammenligne prisnivået på matvarer i ulike deler av landet, for å uttrykke støtte til det arbeid som er igang for å få bedre informasjon om utviklingen på dette markedet. Dette blir gjort før vi kommer inn på en prisundersøkelse Statens institutt for forbruksforskning (SIFO) gjennomførte i 1995.

2.1 Mål for prisutvikling og prisnivå

Konsumprisindeksen (KPI) til SSB gir en beskrivelse av den månedlige prisutviklingen for en gjennomsnittshusholdning i landet. Det ville være nærliggende å legge KPI til grunn for en prisundersøkelse på matvarer i de ulike regionene. Når KPI ikke lar seg bruke, skyldes det at usikkerheten blir for stor når man splitter dataene ned på regioner. Dette grunner i at antall observasjoner på de ulike varegruppene innen de ulike regionene blir for få. Med dette menes det at KPI "*utarbeides med hensyn på utarbeidelse av én indeks for landsgjennomsnittet, og materialet egner seg derfor ikke til oppsplitting på regionalt nivå*"[3]. Dessuten er KPI laget for å fange opp prisutvikling og ikke prisnivå, noe som har store metodemessige konsekvenser.

Å anvende SSBs forbrukerundersøkelser, som vi har henvist til i innledningen her, kan om ikke annet sees på som en indikasjon på prisnivået. Forbrukerundersøkelsene bygger på data fra 14-15 000 husholdninger spredt rundt om i landet som fører regnskap over eget forbruk og rapporterer det til SSB[4]. Betydelige forskjeller i matvareutgifter (og andre utgifter) innen sammenlignbare grupper av befolkningen vil selvsagt kunne skyldes forskjellig pris. Men det er også mulig at forskjellene i utgifter kan skyldes forskjellig forbruksmønster i ulike deler av landet. Det er dermed mye "ullent" som vil problematisere bruken av

[2]Denne påstanden bygger på samtale med Helge Aske i administrasjonsdepartementet den 29.11.96.

[3] I samtale med G. Ormseth ved SSB den 27.11.96 ble det opplyst at SSB i en 2-4 års periode vil, på bakgrunn i nye observasjonsmetoder, kunne tilby data for dette formålet på regionnivå.

[4] Opplysninger som ble gitt av Paul Opdal ved SSB den 28.11.96.

forbrukerundersøkelsene som grunnlag til å si noe direkte om prisnivået på mat i de ulike delene av landet, noe som heller ikke er den primære hensikten med forbrukerundersøkelsene.

Et alternativ vil være å gjennomføre mindre omfattende prisundersøkelser i den hensikt å fange opp trender og endringer i markedet. Vi skal senere bruke undersøkelsen SIFO gjennomførte, for å eksemplifisere denne type undersøkelser sin egnethet i denne sammenheng.

2.2 Kort om gjennomførte undersøkelser på området

I de to landsdekkende prisundersøkelsene i fra 1977 og i fra 1982 konkluderer man med at det er små regionale prisforskjeller på matvarer her til lands. I disse to undersøkelsene delte man opp landet i fire regioner. Sør- og Vest Norge, Midt Norge og Øst Norge, kom temmelig likt ut med hensyn til totalt prisnivå og i forhold prisen på matvarer, mens det i Nord Norge viste seg å være et relativt høyere prisnivå enn i resten av landet. På enkelte matvaregrupper fant man også ut at det var prisforskjeller mellom tettbygde- og spredtbygde strøk. I spredtbygde områder fant man at fisk og fiskevarer var betydelig rimeligere enn i tettbygde strøk (7 prosent rimeligere). På den andre siden kom grønnsaker, frukt og bær og poteter og varer av poteter, som var billigere i de tettbygde - enn i de spredtbygde områdene av landet (Prisdirektoratet, 1983). Men alt i alt viste det seg å være marginale prisforskjeller på matvarer.

Et sentralt spørsmål er om dette bildet har endret seg i løpet av de siste årene? Som nevnt gjør fraværet av landsdekkende undersøkelser det vanskelig å si noe sikkert om prisutviklingen på matvarer i ulike deler av landet. I en studie av fem byer og fem bygder gir imidlertid Marit M. Strand (1995) oss en pekepinne på hvordan utviklingen har vært i de senere år.

Strand (1995) kommenterer hvilke trekk ved utviklingen hun mener taler for en prisutjevning, og hvilke trekk som taler for økte prisforskjeller på matvarer. Hun ser motstridende utviklingstendenser med den siste års utvikling innen dagligvaremarkedet. Hun påpeker at framveksten av landsdekkende lavpriskjeder vil kunne være med på å føre til en prisutjevning mellom regioner. Den frivillige ordningen med fraktutjevningen og den statlige støtten til fraktutjevning er også faktorer som bidrar til regional prisutjevning. På den andre siden ser Strand den endrede konkurransesituasjonen, med press utenfra, som en mulighet til at prisforskjellene på matvarer kan bli større mellom regionene. Her tenker hun spesielt på muligheten for at utenlandske kjeder skal kunne etablere seg i de sentrale strøk av landet. Det vil da kunne oppstå en differensieringsprosess der økt konkurranse medfører påfølgende prisdifferensiering innen dagligvaremarkedet. I en slik situasjon vil *lik matvarepris* bli et enda vanskeligere begrep å forholde seg til.

Strand (1995) kommer i sin rapport fram til at forskjellene mellom nord og sør i landet ikke er så framtredene som det er blitt konkludert med i tidligere undersøkelser. Derimot så finner Strand at forskjellen mellom bygd og by kan ha noe for seg, for det er gjennomgående billigere i de 5 byene enn i de 5 bygdene hennes materiale bygger på. Det kan derfor stilles spørsmål om det er hensiktsmessig å gjenta bruken av de seks regionene som ble lagt til grunn for de to store undersøkelsene som fant sted i 1977 og i 1982, ved en eventuell ny landsdekkende undersøkelse.

En mulig forklaring på en slik utvikling kan være at lavpriskjedene etablerer seg i byene (tettstedene), og konkurransen dermed blir større i disse områdene enn i bygdene. I dag er vi i den situasjonen at det blir stadig færre dagligvareforretninger. I 1996 var det vel 5100 dagligvareforretninger i landet. Samtidig har de fire "paraplykjedene"; Norgesgruppen, Haakongruppen, Reitangruppen og Forbrukersamvirket, 97 prosent av omsetningen i dette markedet (Norges dagligvarehandels forbund, 1996).

I en framtidig undersøkelse bør man derfor vurdere om man ikke skal lage en regioninndeling som fanger opp skillet mellom byer, regionsentere og bygder. På denne bakgrunn kan man finne at skillene går mellom tettsteder og spredtbygde områder i større grad enn mellom de ulike landsdelene.

Strand (1995) konkluderer med at det synes å være liten endring i prisforskjellene på matvarer i de ulike delene av landet siden 1982. I påvente av bedre data er hennes bidrag nyttig og prisverdig, men det er et paradoks at konkurransetilsynet oppgir at de har bedre oversikt over regionale prisforskjeller på kjøreskoler enn på matvarer[5]. Dette underbygges av at man i Stortingsmelding nr. 1 (1995-96) understreker Konkurransetilsynets ansvar i denne forbindelse. For under avsnittet om *oppfølging av konkurranseloven* er det ettertrykkelig slått fast at

> *"man regner med at det fortsatt er* ***potensiale for økt konkurranse og effektivitet*** *i dagligvaremarkedet, og det er viktig at dette utnyttes og fører til ytterligere reduksjoner i prisene til forbrukerne. Bl.a. med dette for øye vil Konkurransetilsynet følge utviklingen på dagligvaremarkedet nøye framover"* (St.meld.1 (1995-96):147. Utheving i original).

Å få matvareprisene ned på det samme nivå som vi finner i våre naboland, blir også i nasjonalbudsjettet for 1997 gjentatt som et sentralt mål, og konkurranse blir sett som et godt virkemiddel for å nå dette målet: "*Virksom konkurranse er her et viktig virkemiddel for økt effektivitet og dermed lavere kostnader og priser*" (St.meld.nr.1 (1996-97):158-159). Dessuten understrekes det igjen at de vil følge utviklingen på dagligvaremarkedet nøye: "*Den konsentrasjonen som vi etter hvert har fått på detaljleddet i dagligvarehandelen, tilsier at konkurransemyndighetene følger utviklingen nøye*" (St.meld.nr.1 (1996-97):159).

[5] Samtale med Østnes ved regionavdelingen til konkurransetilsynet den 29.11.96.

Som det går fram av denne gjennomgangen er det et sentralt politisk mål å få redusert prisene på matvarer. Tidligere har vi også sett at det igjennom Stortingsproposisjon 8 (1992-93) ble uttalt at man skulle arbeide for noenlunde like forbrukerpriser på basisvarer i hele landet. Med dette som bakgrunn er det arbeidet som er igang hos SSB for å få bedre og flere regionale observasjoner om prisutviklingen og prisnivået i dagligvaremarkedet en forutsetning for at Konkurransetilsynet skal kunne gjøre den jobben de er satt til.

Vi går nå over til å presentere resultatene fra spørreundersøkelsen, og vi begynner med å se nærmere på spørsmålene som ble stilt, og enkelte metodiske poenger ved denne undersøkelsen.

3 Spørreundersøkelsen om folks holdninger til lik matvarepris i hele landet

Med spørsmål formulert av LU, gjennomførte Norsk Gallup Institutt A.S. i uke 49 1996 en spørreundersøkelse om folks holdninger til lik matvarepris i ulike deler av landet. I rammen under er spørsmålsformuleringene gjengitt.

1) Synes du at man i Norge bør tilstrebe lik pris på matvarer over hele landet?
- Helt enig
- Litt enig
- Litt uenig
- Helt uenig
- Ubesvart/ Vet ikke

2) Synes du det er noen matvarer det er mer viktig å tilstrebe lik pris på enn andre, og eventuelt hvilke type matvarer?
- Ja, melk og melkeprodukter
- Ja, kjøtt og kjøttvarer
- Ja, grønnsaker og frukt
- Ja, fisk- og fiskeprodukter
- Ja, kaffe og te
- Ja, andre
- Nei, det er produktuavhengig
- Ubesvart/Vet ikke

3) Hvor mener du at maten er dyrest? Mener du den er dyrest:
- I byene
- På landsbygda
- Det er ikke forskjeller mellom by og land
- Ubesvart/Vet ikke

4) Synes du det er rett og rimelig at matvarer koster forskjellig i de forskjellige delene av landet. Er du
- Helt enig
- Litt enig
- Litt uenig
- Helt uenig
- Ubesvart/Vet ikke

5) Hvis helt enig eller litt enig i spørsmål 4, hvorfor mener du at matvareprisene bør være forskjellige? Nevn den viktigste årsaken.
- P.g.a. ulike fraktkostnader
- P.g.a. ulik konkurransesituasjon
- P.g.a. ulikt kundegrunnlag
- P.g.a. ulik tilgang på ferskvarer
- Annet
- Ubesvart/vet ikke

I presentasjonen av svarene til spørsmål 1 og spørsmål 4 er kategoriene *helt enig* og *litt enig* slått sammen til kategorien *enig*, og kategoriene *litt uenig* og *helt uenig* er slått sammen til kategorien *uenig*.

3.1 Metode

Denne undersøkelsen er et eksempel på en *telefonomnibus* som er en fellesundersøkelse som skal gi et representativt utvalg av den norske befolkningen som er 15 år og eldre. Utvalget er trukket tilfeldig blant telefonabonnenter innen hver kommune proporsjonalt med befolkningsmengden, og 1015 personer er blitt intervjuet. I og med at man i dag har ca. 95 prosent telefondekning er det lite frafall på grunn av at man ikke har tilgang til telefon. Ved oppringning blir den som sist hadde fødselsdag intervjuet, slik at man også innen husstandene foretar en tilfeldig utvelging. For at undersøkelsen skal være representativ for landet med hensyn til geografisk fordeling på fylker, fordeling på kjønn og fire aldersgrupper blir resultatene vektet med hensyn til kjønn og alder etter at undersøkelsen er gjennomført (Pettersen, 1996).

En intervjuundersøkelse som denne vil alltid være beheftet med visse *feilkilder*, som kan oppstå ved planleggingen, ved innsamlingen av data og ved databearbeidingen. Disse kan deles inn i fem typer, og vi skal kort kommentere dem her.

Utvalgsskjevhet betegner en feilkilde som gir seg utslag i at personer med bestemte kjennemerker og bestemt atferd ikke blir representert i samme grad som de faktisk forekommer i befolkningen. Dette kan oppstå som en følge av selve uttrekningen av personer til undersøkelsen, eller at det blir et stort frafall i enkelte grupper som er trekt ut for å være med i undersøkelsen. *Frafall* blir forsøkt holdt nede ved at man ringer opp igjen åtte ganger før man "gir opp" husstanden. Utvalgsskjevhet blir det korrigert for gjennom det vi over har kalt vekting.

En annen kilde til feil ligger i selve gjennomføringen av undersøkelsen. *Innsamlingsfeil* oppstår ofte som en følge av misforståelser av spørsmål og at respondenten (den som blir intervjuet) faktisk ikke husker rett med hensyn til tidligere handlinger. Det kan også tenkes å oppstå som en følge av at selve intervjusituasjonen påvirker respondentens svar. Med *bearbeidingsfeil* siktes det her i praksis til at svarene under registrering blir kodet feil.

Gjennom kontroll av intervjuerne forsøker man å redusere omfanget av *skrivebordsintervju* , det vil si intervju som blir konstruert og ikke realisert.

Utvalgsvarians er en betegnelse på den usikkerhet som er knyttet til at resultatene en anvender kun bygger på opplysninger om en del av befolkningen. Med 5 prosents usikkerhet ligger feilmarginene i denne undersøkelsen mellom 0,6 til 3,1 prosentpoeng[6]. I praksis betyr det at gjennomsnittlig vil ta feil en av 20 ganger i en lang serie med utvalg, når vi hevder at

[6] Når man tar for seg hele utvalget, d.v.s. hovedresultatene i denne undersøkelsen. Der vi har delt utvalget i to, mellom kvinner og menn, varierer feilmarginene fra 0,8 til 4,5 prosentpoeng.

det riktige tallet for universet ligger innefor de feilmarginene omkring utvalgsresultatet (Hellevik, 1991).

3.2 Bør man tilstrebe lik matvarepris?

Hvor sterkt står ideen om lik matvarepris? I det følgende presenteres resultatene fra undersøkelsen og svarene på de ulike spørsmålene gir en indikasjon på hvor sterkt ideen om lik pris på matvarer står.

Tabell 1. Folks holdninger til om man bør bestrebe å oppnå lik matvarepris i ulike deler av landet, fordelt på kjønn (P = ,000)

		Er du enig eller uenig at man bør tilstrebe lik pris på matvarer over hele landet?			
		Enig	Uenig	Ubesvart/ vet ikke	Total
Menn	Antall	382	111	5	498
	Prosent	76,7%	22,3%	1,0%	100,0%
Kvinner	Antall	451	61	7	519
	Prosent	86,9%	11,8%	1,3%	100,0%
Totalt	Antall	833	172	12	1017
	Prosent	81,9%	16,9%	1,2%	100,0%

Hele 82 prosent av de spurte oppgir at man er enige i at man bør tilstrebe lik pris på matvarer rundt om i landet. Det er også verdt å merke seg at det er en signifikant forskjell på kvinner og menn sin vurdering av spørsmålet. Kvinnene er gjennomgående mer positive til å ha en lik pris på matvarer i ulike deler av landet. Kvinnene framstår dermed som mer "likhetsorientert" enn mennene, men også tre av fire menn deler oppfatningen av at det bør være lik pris på matvarer i de ulike delene av landet.

I tabell 2 ser vi om bosted har noe å si for deres holdninger til lik matvarepris.

Tabell 2. Folks holdninger til om man bør bestrebe å oppnå lik matvarepris i ulike deler av landet, fordelt på geografiske kategorier (P = ,002)

		Er du enig eller uenig at man bør tilstrebe lik pris på matvarer over hele landet?			
		Enig	Uenig	Ubesvart/vet ikke	Total
Oslo og Akershus	Antall	172	45	2	219
	Prosent	78,5%	20,5%	,9%	100,0%
Resten av Østlandet	Antall	222	62	2	286
	Prosent	77,6%	21,7%	,7%	100,0%
Sør- og Vestlandet	Antall	261	45	8	314
	Prosent	83,1%	14,3%	2,5%	100,0%
Trøndelag og Nord Norge	Antall	178	20	1	199
	Prosent	89,4%	10,1%	,5%	100,0%
Totalt	Antall	833	172	13	1018
	Prosent	81,8%	16,9%	1,3%	100,0%

Av tabellen over går det fram at bosted synes å påvirke hva man har svart. Jo lengre nord man beveger seg, desto større andel har svart bekreftende på at man *bør tilstrebe lik pris på matvarer i hele landet*. En forklaring til denne forskjellen mellom Østlandet og Nord-Norge kan være at det er i Nord Norge man har mest å tape på at prisforskjellene på matvarer blir større, bl.a. på grunn av større fraktkostnader der enn i andre deler av landet.

En annen forklaring kan ligge i politisk grunnsyn. De "ny-liberalistiske" vindene som har feid over landet har i liten grad funnet gjenklang i de nordligste fylkene i landet. Som en indikasjon på det, kan vi ta oppslutningen Fremskrittspartiet (FrP) fikk ved Stortingsvalget i 1993. I alle fylkene i fra Sør-Trøndelag og nordover, fikk FrP en mindre andel av stemmene enn de oppnådde i landet som helhet. Det var kun i Sogn og Fjordane og i innlandsfylkene Hedmark og Oppland at FrP fikk en tilsvarende lav oppslutning (SSB, 1996b). Det er derfor mange faktorer som kan tenkes å ligge til grunn for respondentenes svargivning. Politisk grunnsyn og oppfattelse av hvordan man selv vil komme ut av økte prisforskjeller er kun to av dem.

Når det gjelder bakgrunnsvariablene sivil status, alder, yrke og inntekt, gir ikke disse signifikante forskjeller.

3.2.1 Vurdering av enkelte matvarer som ekstra viktige

Med å stille spørsmålet *synes du det er noen matvarer det er mer viktig å tilstrebe lik pris på enn andre, og i tilfelle hvilke* ønsket vi å få fram nyanser det første spørsmålet skjulte.

Tabell 3. Matvarer som er framhold som ekstra viktig å tilstrebe lik matvarepris på

Produkt	Antall	Prosent av hele utvalget	Prosent av de som er enige i spørsmål 2
Melk og melkeprodukter	587	57,8	75,2
Kjøtt og kjøttvarer	249	24,5	31,9
Grønnsaker og frukt	352	34,6	45,1
Fisk og fiskeprodukter	147	14,4	18,8
Kaffe og te	31	3	3,9
Andre	242	23,8	31
Produktuavhengig	146	14,4	
Ubesvart	90	8,8	
Total respons	1 843		

Av tabellen over går det fram at kun et fåtall, 236 av 1016, ikke trekker fram ett eller flere produkter som de anser som ekstra viktig å opprettholde lik pris på. Dette tallet kan synes lavt, i og med at vi nettopp har sett (i tabell en) at 833 framholdt at man bør tilstrebe lik pris på matvarer generelt. Disse spørsmålene er imidlertid ikke gjensidig utelukkende, fordi det er mulig å oppgi at man synes det bør være lik pris på matvarer generelt, samtidig som man mener det er enkelte matvarer det er ekstra viktig å opprettholde lik pris på i de ulik delene av landet. 58 prosent av respondentene framholder at det er viktig å strebe for lik pris på melk og melkeprodukter. Ser vi blant de som har sagt seg enige i at det er enkelte varer det er viktigere å tilstrebe lik matvarepris på, nevner hele 75 prosent av respondentene melk og melkeprodukter. Når det gjelder frukt og grønnsaker framholder 35 at de ser det som viktig å ha lik pris på disse produktene. Vi har tidligere sett at det var på denne typen varer det reelt sett ble registrert de største prisforskjellene. Tar vi for oss andelen som har sagt seg enig i at det ekstra viktig med lik matvarepris for noen matvareprodukter, ser vi at 45 prosent av respondentene framholder grønnsaker og frukt.

Videre ser vi at 25 prosent framholder kjøtt og kjøttvarer som viktige å oppnå lik pris på, mens 14 prosent av respondentene ser det som viktig å ha lik pris på fisk og fiskeprodukter. Nå bør vi også legge merke til at 24 prosent nevner andre varer uten at vi kan komme inn på de nærmere her. Som en kuriositet kan det nevnes at kaffe og te synes å stå svakt, kun 3 prosent av informantene trekker fram disse varene som særskilt viktige å få til lik pris rundt om i landet.

Med to unntak vurderer kvinner og menn likt med hensyn til hvilke matvarer det er ekstra viktig å opprettholde lik pris på. For det første så oppgir 44 prosent av kvinnene at det er ekstra viktig å opprettholde lik pris på frukt og grønnsaker, noe kun 25 prosent av mennene oppgir. Det andre unntaket er at 19 prosent av mennene mener at lik pris på matvarer er produktuavhengig, noe kun 10 prosent av kvinnene oppgir.

Vi skal nå gå over fra folks prinsipielle holdning til lik matvarepris, til å så å se nærmere på hvordan folk oppfatter at situasjonen faktisk er med hensyn til prislikhet på matvarer.

3.3 Folks oppfatning av hvor maten er dyrest

Med å spørre om *hvor mener du maten er dyrest*, ønsket vi å få fram respondentenes subjektive vurdering av prisforskjeller på mat rundt om i landet. I tabellen under er svarene gjengitt med utgangspunkt i de forskjellige respondentenes bosted.

Tabell 4. Folks vurdering av regionale prisforskjeller. P= ,014

		Hvor mener du maten er dyrest? Mener du den er dyrest:				
		I byene	På landsbygda	Det er ikke forskjeller mellom by og land	Ubesvart/Vet ikke	Total
Oslo/-Akershus	Antall	25	142	29	23	219
	Prosent	11,4%	64,8%	13,2%	10,5%	100,0%
Rest Østland	Antall	29	185	44	27	285
	Prosent	10,2%	64,9%	15,4%	9,5%	100,0%
Sør/-Vestland	Antall	31	221	43	19	314
	Prosent	9,9%	70,4%	13,7%	6,1%	100,0%
Trlag/-N.Norge	Antall	10	160	15	13	198
	Prosent	5,1%	80,8%	7,6%	6,6%	100,0%
Total	Antall	95	708	131	82	1016
	Prosent	9,4%	69,7%	12,9%	8,1%	100,0%

De aller fleste svarer at det er dyrest på landsbygda, hele 70 prosent er av den oppfatningen. 13 prosent mener at det ikke er prisforskjeller mellom by og land, mens vel 9 prosent oppgir at de mener maten er dyrest i byene. Det går også fram at folk bosatt i Oslo og Akershus i større grad oppgir at det er dyrest i byene, selv om også et stort flertall her oppgir at det er dyrest på bygda. Nå kan det også være på sin plass å legge merke til at i Trøndelag og Nord Norge sett under ett, oppgir 81 prosent at de mener maten er dyrest på landsbygda. Det er forøvrig ikke signifikante forskjeller mellom kvinner og menn sine svar på dette spørsmålet.

Tabell 5. Alder og vurdering av prisnivået på matvarer i ulike deler av landet. P=,000

			Hvor mener du maten er dyrest? Mener du den er dyrest:				
			I byene	På landsbygda	Det er ikke forskjeller mellom by og land	Ubesvart/Vet ikke	Total
Alder	15-29 år	Antall	31	201	26	27	285
		Prosent	10,9%	70,5%	9,1%	9,5%	100,0%
	30-44 år	Antall	13	219	26	21	279
		Prosent	4,7%	78,5%	9,3%	7,5%	100,0%
	45-59 år	Antall	15	152	20	12	199
		Prosent	7,5%	76,4%	10,1%	6,0%	100,0%
	60 +	Antall	37	135	60	22	254
		Prosent	14,6%	53,1%	23,6%	8,7%	100,0%
Total		Antall	96	707	132	82	1017
		Prosent	9,4%	69,5%	13,0%	8,1%	100,0%

De yngste og de aller eldste svarer i større grad enn den øvrige befolkningen at maten er dyrest i byene, uten at det rokker ved inntrykket av befolkningen vurderer det slik at det er dyrest på landsbygda. Av de 60 år og over svarer dessuten nær en av fire at det ikke er forskjeller mellom by og land når det gjelder prisen på matvarer.

Tabell 6. Inntekt og vurdering av prisnivået på matvarer i ulike deler av landet. P=,000

			Hvor mener du maten er dyrest? Mener du den er dyrest:				
			I byene	På landsbygda	Det er ikke forskjeller mellom by og land	Ubesvart/Vet ikke	Total
Familieinntekt i tusen kroner, delt i to kategorier	Under 250	Antall	36	214	56	25	331
		Prosent	10,9%	64,7%	16,9%	7,6%	100,0%
	250 og mer	Antall	37	444	57	41	579
		Prosent	6,4%	76,7%	9,8%	7,1%	100,0%
	Ubesvart/vet ikke	Antall	23	49	19	16	107
		Prosent	21,5%	45,8%	17,8%	15,0%	100,0%
Total		Antall	96	707	132	82	1017
		Prosent	9,4%	69,5%	13,0%	8,1%	100,0%

Det er en noe større andel av de med lavest *familieinntekt* som oppgir at det er dyrest i byene, og i denne gruppen er det dessuten en noe høyere andel som oppgir at det ikke er prisforskjeller mellom by og bygd. Igjen så synes det å være alder som slår ut, for som det går fram av tabell 7 så dominerer de som er 60 år og over blant de med lavest familieinntekt.

Tabell 7. Alder og familieinntekt. P= ,000

		Familieinntekt i 1000 kroner					
		Under 150	150-249	250-349	350 +	Ubesvart	Total
15-29 år	Antall	36	40	39	105	65	285
	Prosent	12,6%	14,0%	13,7%	36,8%	22,8%	100,0%
30-44 år	Antall	8	43	53	168	6	278
	Prosent	2,9%	15,5%	19,1%	60,4%	2,2%	100,0%
45-59 år	Antall	11	22	34	120	13	200
	Prosent	5,5%	11,0%	17,0%	60,0%	6,5%	100,0%
60 +	Antall	115	55	34	26	22	252
	Prosent	45,6%	21,8%	13,5%	10,3%	8,7%	100,0%
Total	Antall	170	160	160	419	106	1015
	Prosent	16,7%	15,8%	15,8%	41,3%	10,4%	100,0%

Hele 46 prosent av de som er 60 år og eldre har en familieinntekt på under 150 000 kroner. Vi ser også at det er en relativt høy andel av de under 30 som havner i denne inntektskategorien. De mellom 30 og 60 år dominerer i de kategoriene med høyest familieinntekt.

3.4 Begrunnelse for en geografisk betinget matpris

I tabell 1 så vi at 82 prosent av de spurte mener man bør tilstrebe lik matvarepris rundt om i landet. Slik sett kan spørsmålet *synes du det er rett og rimelig at matvarer koster forskjellig i de forskjellige delene av landet,* sees på som et kontrollspørsmål. I tabellen under er svarene presentert.

Tabell 8. Holdninger til lik matvarepris i landet, fordelt på kjønn. P= ,000

		Hvorvidt de er enige eller uenige at mat skal koste forskjellig i de ulike delene av landet			
		Enig	Uenig	Ubesvart/vet ikke	Total
Menn	Antall	167	324	6	497
	Prosent	33,6%	65,2%	1,2%	100,0%
Kvinner	Antall	93	417	9	519
	Prosent	17,9%	80,3%	1,7%	100,0%
Total	Antall	260	741	15	1016
	Prosent	25,6%	72,9%	1,5%	100,0%

Vi ser her at det ikke var tilfeldig at en så stor andel svarte at man burde tilstrebe lik matvarepris i landet. Det er 73 prosent som oppgir at de er uenige i at det skal være prisforskjeller på mat mellom de ulike delene av landet. Kun 26 prosent sier seg enige i at det skal være prisforskjeller på matvarer. Dessuten får vi bekreftet inntrykket av at kvinner og

menn vurderer dette spørsmålet forskjellig. For det er en betydelig større andel av mennene sier seg enig i at det er rett og rimelig at matvarene koster forskjellig i de ulike delene av landet.

Tabell 9. Holdninger til lik matvarepris i landet, fordelt på geografiske områder. P=,005

		Hvorvidt de er enige eller uenige at mat skal koste forskjellig i de ulike delene av landet			
		Enig	Uenig	Ubesvart/ vet ikke	Total
Oslo og Akershus	Antall	72	143	5	220
	Prosent	32,7%	65,0%	2,3%	100,0%
Resten av Østlandet	Antall	76	206	3	285
	Prosent	26,7%	72,3%	1,1%	100,0%
Sør og Vestland	Antall	81	227	4	312
	Prosent	26,0%	72,8%	1,3%	100,0%
Trøndelag og Nord Norge	Antall	31	165	2	198
	Prosent	15,7%	83,3%	1,0%	100,0%
Total	Antall	260	741	14	1015
	Prosent	25,6%	73,0%	1,4%	100,0%

I tabell 9 ser vi etter om disse forskjellene også er geografisk betinget. For det er en dobbelt så stor andel blant de som bor i Oslo og Akershus som sier seg enige i at det er rett og rimelig at det er prisforskjeller på matvarer, enn blant de som bor i Trøndelag og de tre nordligste fylkene i landet. Dette kan skyldes at folk i de nordligste fylkene faktisk mener at maten vil bli dyrere for dem, om det blir større prisforskjeller på mat. Bak disse tallene går det fram at kun 1 av de 18 spurte i Finnmark, og 1 av de 30 spurte i Nord-Trøndelag oppgir at de er enige i at det er rett og rimelig at det er regionale prisforskjeller på matvarer. I den andre enden av skalaen finner vi de spurte i Vestfold, der 21 av 48 oppgir at de er enige at det er rett og rimelig at matvarer koster forskjellig i de ulike delene av landet.

Tabell 10. Begrunnelser for ulik matpris (N=260).

Begrunnelse	**Antall**	**Prosent**
På grunn av ulike fraktkostnader	144	55,5
På grunn av ulik konkurransesituasjon	28	10,8
På grunn av ulikt kundegrunnlag	20	7,6
På grunn av ulik tilgang på ferskvarer	16	6
Annet	23	8,8
Ubesvart/vet ikke	30	11,4
	260	100

Det var 26 prosent som sa seg enige i formuleringen om at det er rett og rimelig at matvarer koster forskjellig i de ulike delene av landet. I tabell 10, går mindretallets begrunnelser for en

ulik matpris fram. Av disse begrunner vel halvparten, 56 prosent, det med ulike fraktkostnader som viktigste grunn. Ellers så ser vi at ulik konkurransesituasjon er nevnt av 11 prosent, ulikt kundegrunnlag for butikkene av 8 prosent, mens 6 prosent nevner ulik tilgang til ferskvarer som den viktigste grunnen.

4 Lik matvarepris; en tanke som står sterkt

Resultatene fra SIFO undersøkelsen (Strand, 1995) viste at det var større prisforskjeller på matvarer mellom by og bygd, enn mellom de ulike delene av landet. Med dette funnet kan det være grunn til å stille et spørsmål ved målsettingen om lavere matvarepris er forenlig med lik matvarepris. For er det ikke slik at de kreftene som skal bidra til lavere matvarepris er ulikt fordelt? Konkurranse der det rent bedriftsøkonomisk lønner seg, vil finne sted i mer sentrale deler av landet, mens utkantene i mindre grad får ta del i denne prisfesten. I en slik situasjon vil folk kanskje godta større geografisk betingete prisforskjeller. Det faktum at en stadig mindre del av våre samlede utgifter er bunnet til anskaffelse av mat, er en annen faktor som kan trekke i retning av at folk godtar større prisforskjeller på mat.

I dette kortnotatet har vi imidlertid sett at tanken om lik matvarepris står sterkt. Et betydelig flertall har svart at de mener det bør være lik pris på mat. Det har også gått fram at kvinnene i enda større grad enn menn støtter opp om en slik tanke. I tillegg har et større flertall bosatt utenfor det sentrale østlandsområdet svart at de støtter tanken om lik matvarepris, enn de som holder til på Østlandet.

Mens målsetningen om lik matvarepris står sterkt, framstår det nærmest paradoksalt at gode datakilder mangler for å vurdere om dette er realiteten. Derfor vil det ligge en betydelig utfordring i å få etablert et godt registreringssystem for prisutviklingen på matvarer. Dette både for å holde øye med prisutviklingen på matvarer, og for å ha oversikt over at det er en noenlunde prislikhet på matvarer i ulike deler av landet i tråd med den politiske målsetningen på dette området.

Litteratur

Bråten, Arne og Lasse Sandberg (1996): *Priser på jordbruksvarer. En analyse av statistiske kilder*. Rapport 19/96. Statistisk sentralbyrå. Oslo - Kongsvinger

Dalen, Erik (1996): *Kjennskap og holdninger til norsk landbruk. Mars 1996. Rapport utarbeidet for Norges Bondelag og Landbrukssamvirkets felleskontor*. Markeds- og Mediainstituttet a.s. Oslo

Furre, Berge (1991): *Vårt århundre. Norsk historie 1905-1990*. Det norske samlaget. Oslo.

Hellevik, Ottar (1991): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Universitetsforlaget AS. Oslo

Norges Dagligvarehandels Forbund (1996): *Norges Kjøbmannsblad nr 2 -30. april 1996*. Oslo.

Landbrukssamvirkets Felleskontor (LF)(1996): *Årbok 1996*. Oslo

Pettersen, Bente (1996): *Beskrivelse av metode for gjennomføring av telefonomnibus av den 13.12.96*. Norsk Gallup Institutt A.S. Oslo.

Pristidende nr. 14 1983 *Prisnivået i de ulike deler av landet 1982*. Prisdirektoratet

Statistisk sentralbyrå (1996a): *Forbrukerundersøkelsen 1995. Ukens statistikk 39/96*. Oslo - Kongsvinger

Statistisk sentralbyrå (1996b): *Statistisk årbok 1996*. Oslo - Kongsvinger

Strand, Marit M. (1995): *Matvarepriser i 10 norske byer og bygder - en forundersøkelse*. Arbeidsnotat nr. 1. 1995. Statens institutt for forbruksforskning.

Strand, Marit M. (1996): *Matvarepriser i endring. Meieri-, kjøtt- og grøntvarer*. Rapport nr. 3- 1996. Statens institutt for forbruksforskning.

St.meld. nr.1 (1995-96): *Nasjonalbudsjettet 1996*. Finans- og tolldepartementet. Oslo.

St.meld. nr.1 (1996-97): *Nasjonalbudsjettet 1996*. Finans- og tolldepartementet. Oslo.

St.prp.nr.8 (1992-93) *Landbruk i utvikling. Om retningslinjer for landbrukspolitikken og opplegget for jordbruksoppgjørene m.v.* Landbruksdepartementet. Oslo.

L a n d b r u k e t s
U t r e d n i n g s k o n t o r

- administrativt underlagt
Landbrukssamvirkets Felleskontor -
er et samarbeidsorgan for:

Norges Bondelag
Norske Melkeprodusenters Landsforbund
Norsk Kjøttsamvirke
Norske Eggsentraler
AL Gartnerhallen
Norske Felleskjøp
Norske Potetindustrier
Honningcentralen AL
Norsk Rødt Fe
Norsk Svineavlslag
Landteknikk
Gjensidige Forsikring
Fokus Bank
Landkreditt

ISSN 0803-043-X